

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ЕФЕКТИВНОГО УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ АНГЛІЇ

В статье рассматриваются концептуальные подходы до реформирования системы педагогического образования, которые включают такие понятия, как "эффективный учитель", "эффективная школа". Проанализированы характерные черты и выделены необходимые умения "эффективного учителя".

The article focuses on the conceptual reproaches to the reformation of educational system, which include such definitions as "effective teacher", "effective school". Analyzed the main "effective teacher's" traits and skills.

Ключові слова: *концептуальні підходи, теоретичні засади, "теорія ефективності", "ефективний учитель", гуманістичні принципи, демократична освіта.*

На хвилі освітніх реформ європейський педагогічний простір буквально наповнився різноманітними концепціями, підходами та ідеями оновлення початкової освіти і, відповідно, підготовки майбутніх учителів для модернізації школи. Для забезпечення необхідних результатів, англійський уряд почав посилено вивчати європейський досвід. З'являється велика кількість міжнародних дослідницьких проектів, в яких вивчалися нові шляхи оновлення початкової освіти.

Англійське суспільство було занепокоєне недостатньою якістю освіти в останні десятиріччя, тому постало питання підвищення ефективності роботи початкових шкіл та рівня готовності майбутніх учителів. Одним із основних концептуальних підходів до реформування педагогічної освіти стала "теорія ефективності", яка включає такі поняття, як "ефективна школа", "ефективний учитель", "ефективне викладання".

Початок "теорії ефективності" був покладений у 70-х роках урядом М. Тетчер. Але більшого розвитку дана теорія набула у кінці 90-х років у результаті запровадження у початковій школі Національної стратегії мовної грамотності та Національної стратегії числової грамотності. Уряд був занепокоєний низьким рівнем грамотності дітей, що стало причиною прийняття низки реформ, урядових актів, спрямованих на підвищення ефективності як навчального процесу, так і вимог щодо рівня підготовки вчителів [9]. На думку уряду запровадження концепції "теорії ефективності" дасть можливість досягнення високого рівня у підготовці майбутніх учителів, створення "ефективних учителів".

У сучасній теорії й практиці педагогічної освіти Англії накреслилися тенденції нових підходів до професійної підготовки майбутніх учителів, у тому числі й учителів початкової школи. Про це свідчать дослідження багатьох англійських науковців (С. Бекс, Р. Бест, Л. Камерон, Д. Гілрой, Дж. Кенеді, Т. Лес, Д. Макнамара, Б. Ребен, Р. Тайлор, К. Зейчнер), які присвячені розробці “ефективного” теоретичного конструкта, що слугує орієнтиром для педагогічних закладів при побудові навчального процесу та відборі матеріалів для змісту навчання майбутніх учителів.

В роботах англійських науковців Т. Келлі, Е. Кемпбел, Л. Нормана, Е. Чоуна та ін. відмічається підвищення цікавості до багатьох аспектів вивчення особистості “ефективного вчителя” і його підготовки до роботи в школі. Велику увагу англійських теоретиків і практиків освіти привертають питання особистісних якостей психологічних властивостей, функцій учителя, розвитку його кар’єри, умов праці, професійних обов’язків.

Так, професор педагогіки Л. Норман досліджує прийнятність професійної підготовки вчителя до змін в сучасній освіті. Науковець зазначає, що вимоги до освіти і професійної підготовки направлені на розвиток такої системи освіти, яка буде спроможна зустріти економ ічні і соціальні нововведення ХХІ століття. Це означає підготувати вчителів майбутнього, які не злякаються прийняти викликів сучасного суспільства і задовольнити його потреби [12].

Характерними рисами “ефективного вчителя”, на думку Л. Нормана (L.Norman) [12], є такі:

- спрямованість на учнів, їх проблеми та успіхи, привчання учнів брати відповідальність за своє навчання на себе;
- виконання функцій тьютора, менеджера, тренера, а не учителя;
- перебування у постійному розвитку й удосконаленні; відкритість для критики, самокритики і роздумів;
- постійний пошук нових методів викладання, нової системи оцінювання, спрямованої швидше на заохочення і винагороду, ніж визначення рівня успішності учнів;
- систематична робота над підвищенням рівня знань учнів; використання при цьому нових і більш ефективних методів.

На думку Л. Нормана, головною метою “ефективного вчителя” є забезпечити ефективність творчого процесу, успіх якого залежить від методів навчання, які обирає вчитель, ефективно підібраного навчального матеріалу, і не в останню чергу від його особистісних якостей [12].

Професор Йоркського університету К. Кайрік у своїй книзі “Найкращі педагогічні уміння” (“Essential teaching skills”) визначає основні якості притаманні “ефективному вчителю”. Автор дослідив 142 середні школи і 80 початкових шкіл. Серед 38 якостей учителя він виділив 10, які забезпечували успіх учнів на підвищеному рівні. Порівняння дозволило К.

Кайріку виділити найважливіші уміння “ефективного вчителя”:

- викладати навчальний матеріал на доступному для учнів рівні;
- заохочувати учнів;
- проявляти справжній інтерес до предмету;
- дотримуватися нових змін у методиці викладання;
- робити урок цікавим;
- учити учнів розуміти, а не тільки відтворювати вивчений матеріал;
- держатися вільно і впевнено;
- стимулювати учнів в їх пошуку;
- бути конструктивним в критиці учнів;
- індивідуальний підхід до кожного учня [11].

Англійський науковець П. Ватерхауз, який займався вивченням “теорії ефективності”, зазначив, що “ефективним вчителем” є вчитель, який володіє емоційною стабільністю, соціальною відповідальністю, максимальною гнучкістю, здібностями до емпатії, впевненістю в собі, життєрадісністю. Але необхідною якістю кожного сучасного вчителя є творчі здібності, які допомагають під час навчального процесу усувати суперечність між прагненням до закріплення ефективних форм, методів та прийомів притаманним учительському консерватизму і постійною потребою до нововведення [15].

На думку професора Ексетерського університету Е. Регга професійні якості “ефективного вчителя” закладаються під час його професійної підготовки в навчальному закладі. У своїй книзі “Проект підготовки вчителя”, яка базується на спостереженнях 800 уроків і більш ніж на 200 інтерв’ю вчителів і студентів, Е. Регг називає навички, якими повинен оволодіти майбутній учитель “стратегіями, які забезпечують прогрес навчання” [17]. Е. Регг виділив навички і уміння, якими повинен володіти студент по закінченню навчального педагогічного закладу [17]:

- організовувати навчальний процес в класі, групах, індивідуально;
- диференціювати роботу відповідно здібностей, рівня знань учнів;
- використовувати інноваційні форми і методи викладання;
- спілкуватися ясно і спокійно;
- оцінювати свою роботу, виходячи з рівня знань учнів.

Професор Е. Регг підкреслює, що неможливо ізолювати професійні навички одну від одної, їх необхідно розглядати в єдності, аналізуючи їх у взаємозв’язку і у співвідношенні до широкого спектру видів діяльності [16].

Згідно з концепцією Е. Кемпбел (Campbell A.) [4], модель “ефективного вчителя” нерозривно пов’язана з такими поняттями, як педагогічна саморефлексія і гуманізм.

Не дивлячись на той факт, що державний устрій в Англії базується на монархічній формі правління, принципи гуманізму увійшли і міцно закріпилися в соціальному житті цієї країни ще в епоху Просвітництва.

Але потрібний був деякий час, перш ніж ці принципи були прийняті англійською системою освіти. На сьогоднішній день принципи гуманізму є невід'ємною частиною педагогічної освіти в Англії. У статті Е. Чоуна “За межею компетентності” [6] визначаються наступні гуманістичні принципи, які є ціннісними основами розробки моделі “ефективного вчителя”:

- рівні можливості учнів. Цей принцип припускає однакове ставлення до всіх учнів, не враховуючи їх національності, расові відмінності, можливості й ступені обдарованості, а також їх матеріальне становище;

- партнерство. Цей принцип демонструє професійне визнання вчителем того факту, що процес навчання є відношеннями між учителем і учнями, яке базується на взаємодії і співпраці. Партнерство відіграє значну роль у виявленні можливостей і відповідної стратегії, які дозволяють учням брати активну і більш автономну участь у процесі навчання;

- взаємодія. Цей принцип може бути розглянутий з двох сторін. З однієї сторони, взаємодія є складовою частиною партнерства, яка припускає спільну діяльність учнів і вчителів та забезпечує позитивні результати. З іншого боку, взаємодія є формою взаємного впливу вчителя на учнів і учнів на вчителя. Тільки взаємодія дозволяє вчителю грамотно і своєчасно забезпечити зворотній зв'язок з учнями і на його основі планувати свою подальшу діяльність;

- особистісно-орієнтоване спілкування. В основі цього принципу лежить вільне спілкування або діалог між учителем і учнями. Дана форма спілкування сприяє усуванню практично всіх бар'єрів. У процесі вільного спілкування вчитель сприймає дітей не як клас, а як групу суб'єктів, індивідуальних і особистісно-своєрідних у своєму розвитку.

Отже, англійський учитель — це, в першу чергу, гуманіст, покликаний реалізувати принципи гуманізму на практиці. Він повинен бути особистісно-орієнтованим, тобто зацікавленим, насамперед, у формуванні й розвитку особистості дитини, а вже потім у її навчанні. Ці вимоги зафіксовані в стандартах кваліфікованого вчителя, що стали предметом розгляду у наступному параграфі.

На думку англійського вченого Т. Келлі [10], модель “ефективного вчителя” також пов'язана з таким поняттям, як демократична освіта. Дослідник виділяє низку задач, які визначають демократичний характер учителя і є ціннісними основами його діяльності. Демократичний учитель повинен:

- 1) бути толерантним; визнавати права людей різних національностей, самостійність їх політичних поглядів, світогляду, цінностей і переконань;

- 2) розвивати у дітей відповідальність за навчання і, разом з тим, формувати у них визнання правомірного контролю з боку вчителя відповідно до ситуації. Тобто, з однієї сторони, учні повинні відчувати

себе повноправними розпорядниками своєї навчальної праці, коли вони залучені до процесу виконання відповідальних завдань, які забезпечують реальні результати; і, з іншої сторони - коли вчитель стимулює їх діяльність у цьому напрямку, саме тоді відбувається виховання і розвиток в учнів відчуття відповідальності, упевненості в собі, у своїх силах та знаннях;

3) повинен враховувати соціокультурний характер розвитку освіти. Він знаходиться у постійному пошуку складних взаємозв'язків між знаннями, культурою, економікою, оскільки саме ці фактори впливають на формування його педагогічних цінностей у роботі;

4) створювати атмосферу демократичного діалогу. Це припускає наявність такого психологічного клімату, за якого панує довіра, відкритість, доброзичливість, розуміння протилежних поглядів. На думку Т. Келлі, демократичний діалог має стати основною формою спілкування на уроці. Учитель повинен виступати в ролі ділового партнера для учнів, який ділиться своїми знаннями, досвідом і намагається зрозуміти очікування своїх учнів;

5) нести відповідальність за свої вчинки, а також відстоювати свої погляди та судження перед опонентами.

На думку Р. Сміса, демократично розвинута особистість може бути сформована гуманістичним вихованням, демократичною атмосферою, яка утворюється при взаємодії багатьох факторів: політики, економіки, культури, національних традицій. Демократична освіта, як вважає Р. Сміс, залежить від того наскільки гармонічно ці фактори поєднуються в особистості й діяльності самого вчителя [14].

Аналізуючи вищезазначене, ми дійшли до висновку, що "ефективний учитель" має бути гуманістом та демократом, націленим на формування і розвиток особистості дитини, бути активно-діяльним і своєю діяльністю сприяти формуванню в учнів демократичних цінностей.

Цільові пріоритети теорії ефективного вчителя знайшли своє відображення в таких документах: "Значення кожної дитини: Зміни для дітей" ("Every Child Matters: Change for Children") (2004) [7], "Дитяча та підліткова стратегія робочої сили 2020" (2008) [5], "Ваша дитина, ваші школи, наше майбутнє" ("Your Child, your school, our future") (2009) [18], у яких наголошується на впливові партнерства, взаємодії, особистісно-орієнтованому спілкуванні та індивідуальному підході до кожної дитини. У документах зазначається, що в центрі навчального процесу є дитина, й основна мета кожного вчителя - створити сприятливу атмосферу, зацікавити учнів і організувати навчання так, щоб кожен учень зміг розкрити свої потенціали.

Соціально-економічні зміни спонукають суспільство до перегляду функцій учителя і його місця в оновленій освітній системі. Кожній школі потрібен учитель з високим загальноосвітнім рівнем, який глибоко знає

свій предмет та володіє сучасними педагогічними технологіями. Так у документі “Найкращі школи” (“Better Schools”) зазначається, що сучасне суспільство потребує ефективного вчителя, який зможе вести, заохочувати і спонукати учнів так, щоб викликати у них інтерес до навчання і задовольнити їх інтелектуальну цікавість [3].

Найбільший внесок у розробку “ефективної школи” зробили такі відомі англійські науковці, як М. Барбер, П. Ватехауз, Дж. Еванс, Е. Едвардс, І.Перрота.

З кінця 70-х років було проведено багато істотних досліджень з вивчення “ефективної школи”. Так, група англійських науковців у складі М. Раттера, Б. Моена, П. Мортімора у своїй книзі “15 тисяч годин” (“Fifteen Thousand Hours”) зазначили, що успіх дитини залежить від школи, яку вона відвідує. Саме тому головною метою “ефективної школи” є створення такої атмосфери, в якій усі - від адміністрації до учнів - є зацікавленими у високому рівні знань [13].

Суспільство потребувало шкільної реорганізації і, як зазначав у своїй книзі “Удосконалення шкіл зсередини” (“Improving Schools from Within”) англійський науковець Р. Барс (R.Barth), “реорганізація освітньої системи повинна починатися із школи, тому не потрібно боятися постійних змін усередині школи, оскільки саме вони є основними чинниками створення “ефективної школи”, школи майбутнього, ніколи ХХІ століття” [2]. До основних шляхів розбудови даної школи автор відносить:

- введення шкільної звітності;
- створення планів звітності;
- координація заходів;
- поєднання шкільного і штатного розвитку;
- диференціація навчання.

Вивчаючи “теорію ефективності”, М. Барбер [1] тісно пов’язував її з початковою школою, тому що, як вважав науковець, саме в початковій школі закладається фундамент для подальшої освіти. М. Барбер вважав, що кожна школа може стати ефективною, обравши шлях реорганізації та модернізації. Але, на думку автора, немає сенсу починати всі зміни одночасно, а тільки поступово. І тільки тоді школа стане “ефективною школою”, якщо цілі всіх працюючих в даному закладі будуть збігатися і вони будуть іти одним шляхом, шляхом удосконалення. Досліджуючи дану теорію, науковець виділив 8 факторів “ефективної школи”, які, на думку автора, є найважливішими чинниками її створення (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Основні фактори “ефективної школи” (Barber M., 2001p.47)

Критерії	Умови ефективності
Організація навчального процесу	Професійний підхід до організації навчального процесу
Розподіл цілей	Єдність намірів та співробітництво
Вивчення оточення	Спокійна атмосфера; організовано-працююче оточення
Концентрація на навчанні й викладанні	Збільшення часу на навчання, академічна перевага; досягнення мети
Цілеспрямоване викладання	Ефективна організація навчального процесу; уміло розроблена структура уроку
Великі сподівання	Сподівання учителів та учнів в отриманні ефективних результатів у навчанні, забезпечення інтелектуального виклику
Права і можливості учнів	Визначення рівня можливості учнів; моніторинг успішності учнів; контроль роботи учнів
Партнерство батьків і школи	Залучення батьків до шкільного життя дітей

Як видно з табл., М. Барбер розуміє утворення “ефективної школи” як багатоаспектний процес, до якого повинні бути і залучені всі, хто має відношення до школи: від адміністрації школи та вчителів до учнів і їх батьків. Його погляди на розвиток багатосторонніх форм взаємодії й взаємозалежності усіх причетних до навчального процесу близькі до ідей англійського науковця М. Фулана (M.Fullan), який у своїй роботі “Нове значення освітніх змін” (“The new meaning of educational changes”) порівнює “ефективну школу” з “вільно-з’єднаною системою” (“loosely-coupled system”). “Вільне з’єднання” означає, що школа складається з підрозділів, процесів, дій, особистостей, які діють окремо один від одного, але прагнуть до здійснення однієї мети. Навіть незначні зміни, які відбуваються в шкільному процесі, роблять великий внесок у шкільну реорганізацію [8].

Висновки. Узагальнюючи викладене, зазначимо, що реорганізація школи відповідно сучасним вимогам невідривно пов’язана з відповідними змінами у системі професійної підготовки майбутніх учителів. Реформа педагогічної освіти в Англії внесла зміни не тільки в структуру і зміст педагогічної освіти, а по новому інтерпретувала поняття “ефективності”. Це поняття включає в себе якість викладання в школах і якість підготовки необхідних для цього педагогічних кадрів. “Теорія ефективності” є основним чинником, спрямованим на підвищення рівня освіти відповідно

до вимог сучасного суспільства. Концепція “ефективного навчання” орієнтована на те, щоб навчити дітей думати і знаходити неординарні рішення, проводити аналогії, аналізувати і критично оцінювати знання, тобто націлена на відмову від репродуктивного і перехід до творчого способу мислення. Така освіта ніколи не застаріє, людина зможе поповнювати свої знання самостійно, за допомогою сучасних технологій навчання. Фактично, ця концепція лежить в основі системи неперервної освіти.

Література:

1. Barber M. High expectations and standards for all, no matter what: creating a world class education service in England. / Barber M. - L.,: RoutledgeFalmer, 2001. - 187 p.
2. Barth R. Improving Schools from Within / Barth R. - San Francisco : Jossey-Bass, 1990. - 267 p.
3. Better Schools. A summary. Department of Education and Science. - L., 1985.
4. Campbell R. J. Effective teaching and values: a model for research and teacher appraisal / Campbell R., Kyriakides L. - Oxford Review of Education, 2003. - 130 p.
5. Children and Young Peoples Workforce Strategy 2020. Report Summary. Department for Children, Schools and Families. - 9 p.
6. Chown A. Beyond competences/ Chown A. // British Journal of In-service Education. - L., 1994. – Vol 20, №2,- 164 p.
7. Evans J. What are effective strategies to support pupils with emotional and behavioural difficulties (EBD) in mainstream primary schools? Findings from a systematic review of research / Evans J., Harder A., Thomas J. // Journal of Research in Special Education Needs. - L., 2004. - №7. - 255 p.
8. Fullan M. The new meaning of educational change / Fullan M. - L. : Cassell, 1991. - 178 p,
9. Furlong J. Ideology and reform in teacher education in England : some reflections on Cochran-Smith and Fries / Furlong J. // Educational Researcher. - L., 2002. - Vol. 31, № 6. – P. 23 - 25.
10. Kelly T. Emprovement and Teacher Education / Kelly T., Noval M. // Demokratic Teacher Education : programs, prosses, problems and prospects. - N.Y.: State University of New York Press, 1994. — 63 p.
11. Laurillard D. Rethinking university teaching / Laurillard D. - RoutledgeFalmer - London, 2002. – 268 p.
12. Norman L. The skills and knowledge required for a teacher of the future. Magister / Norman L. L., 1996.-№3.-132 p.
13. Putter M. Fifteen Thousand Hours / Maughan B., Mortimore P. and Juston J. - Wells : Open Books, 1989.- 126 p.
14. Smyth J. Remaking Teaching Ideology, Policy and Practice / Smyth J.,

Shacklock G. - L. : Routledge, 1998.

15. Waterhouse P. Managing the Learning Progress. / Waterhouse P. - L: McGraw-Hill, 1983. - 158 p.

16. Whitaker J, Reform of initial teacher training (letter accompanying DES Reform of Initial Teacher Training : A Consultative Document). / Whitaker J. - L.: DES. - 1992. - 45 p.

17. Woodward T. Ways of Training, / Woodward T. // Recipes for Teacher. - ESSCS: Longman, Group UK, 1995. - P. 24-25.

18. Your Child, your school, our future. Department for Children, Schools and Families. I.: Crown Copyright, 2009. - 65 p.